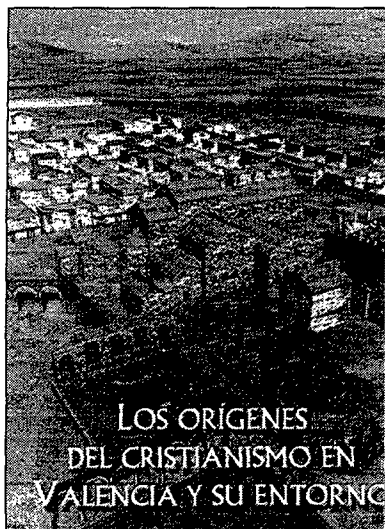

Albert RIBERA I LACOMBA (coord.), *Los orígenes del cristianismo en Valencia y su entorno*, Ajuntament de València, València, 2000.

Aquesta obra reuneix diferents articles que giren al voltant de l'urbanisme tardoantic, i concretament la problemàtica que versa sobre la transformació de l'espai profà en espai cristià. S'hi exposen les línies directrius dels treballs arqueològics recents i s'hi analitza l'estat actual de la recerca sobre el món tardoantic.

Cal destacar que aquests estudis tenen plantejaments horitzontals amb l'objectiu d'aprehendre la ciutat, no com una entitat aïllada sinó com a element inscrit en un territori.

Comprendre els diferents punts d'inflexió del món tardoantic, repartits per la Península Ibèrica, i inscriure'ls dins d'un marc integral ha sigut la finalitat i motor d'aquesta obra. Sens dubte, aquest llibre constitueix la prova palpable de la tendència al canvi en la historiografia sobre el cristianisme, sobre l'*obscur món* de la ciutat, en el període que segueix la caiguda de l'Imperi Romà.

La principal obra de referència sobre la més antiga cristiandat valenciana és, sens dubte, la d'Enric Llobregat (*La primitiva cristiandat:*

segles IV al VIII, l'Estel, València, 1977). Durant quinze anys, les dades de què es disposava per a tractar el tema dels conjunts episcopals han sigut pràcticament les mateixes que apareixen en aquest llibre. Per això, aquests nous articles suposen un canvi de tendència, on, com en altres etapes obscures, l'arqueologia comença a aportar informació rellevant.

Un dels temes que s'hi descriu més profundament és el de la problemàtica de l'arquitectura religiosa i les seues episcopals. Es coneix que durant els segles IV i VI dC es materialitza la topografia cristiana, és a dir, es construeixen o reutilitzen una sèrie d'edificis per a processar-hi el culte cristià. Per tant, l'estat actual que presenten els distints jaciments permet començar a definir el nou concepte de model territorial: *urbs, suburbium, territorium*.

Alguns del seus trets més significatius són, en primer lloc, que les comunitats cristianes amb un bisbe de cap es plasmen en conjunts episcopals a les urbs, en detriment de l'abandonament dels Fors, seus del vell culte imperial, tal i com es demostra a Barcino, Mèrida, Valentia, Tarraco i Empúries.

En segon lloc, sorgeixen cementeris associats a espais de culte, situats en el centre dels *suburbia*; és a dir, un model de ciutat que alterna espais funeraris amb altres residencials. El llibre n'il·lustra dos exemples magistrals, que són Barcino i Valentia.

I, en tercer lloc, l'aparició de comunitats monàstiques i parròquies, dispersades pel *territorium*, on se cita el cas de Punta de l'Il·la de Cullera i el Cap des Port a Menorca.

Si ens centrem en la ciutat de València, s'hi excaven, des de fa quinze anys, els suposats llocs vicentins que recull la tradició medieval. En l'actualitat, la millor i quasi única mostra hispana en extensió d'aquesta classe de conjunts edificis és, de fet, la gran desconeguda dins d'aquest grup episcopal. Paradoxalment, aquest mateix motiu d'excepcionalitat valenciana es

converteix, de sobte, en el primer i principal problema a l'hora de cercar referències no molt llunyanes. Si, d'una banda, el comparem amb altres models mediterranis, pareix concordar força bé amb el que se sap a través de models de l'Adriàtic i de l'Àfrica.

Aquestes i altres hipòtesis plantejades al llarg del llibre podrien explicar, certament, les modificacions que patiren determinades zones de les ciutats hispanes. I aquesta metamorfosi urbanística s'hi inscriuria dins del marc sociopolític de transformació cultural de l'occident mediterrani.

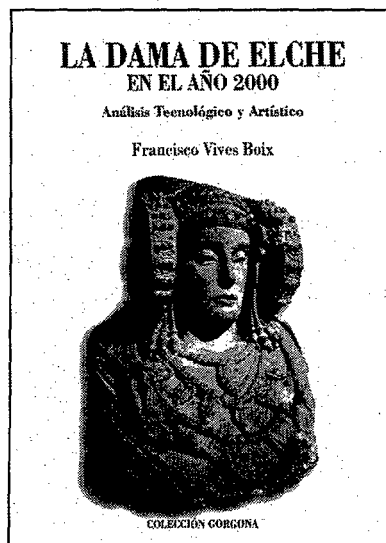
Aquesta visió integral permet al lector assolir una comprensió lògica i unitària, ja que aquest registre material no fa sinó reflectir les directrius de les noves estructures de poder i de les noves ideologies associades a aquest. Aquestes reutilitzen velles estructures d'edificis, paradoxalment, i alhora trenquen amb algunes nocions de l'urbanisme clàssic romà. S'hi plasma una híbrida realitat, on conviuen els costums del paganisme quotidià i oficial, amb els costums incipients del cristianisme.

En resum, aquest llibre presenta els canvis conceptuals que tenen lloc en la urbanística tardoantiga. Així mateix, representa un punt de partida per a traure de la foscor aquest període de transició.

Un pregunta que formula el llibre és la cronologia de certs conjunts arquitectònics tardoromans. Recents propostes teòriques en postulen una revisió i assenyalen dates posteriors al 711, com a resultat d'una nova valoració de les potencials influències propagades cap a l'extrem occidental del Mediterrani per l'art omega de Síria. Tanmateix, la major part dels investigadors prefereixen una assignació temporal al voltant del segle VII per als principals monuments peninsulars hispanovisigots. Comptat i debatut, s'hi al·ludeix a un interessant debat en què encara queda molt per escriure i rescriure.

Anna M. C. MARTÍ I BAILE

Francesc Vives Boix, *La Dama de Elche en el año 2000. Análisis Tecnológico y Artístico*, Tilde, València, 2000.

El propassat any 2000, l'editorial Tilde de València publicava amb el número 8 de la col·lecció «Gorgona», l'estudi de Francesc Vives Boix, *La Dama de Elche en el año 2000. Análisis Tecnológico y Artístico*.

El llibre, de 142 pàgines, conté una curta presentació d'Encarnación Ruano Ruiz, doctora en arqueologia, que està seguida d'una introducció de l'autor i deu capítols, amb el contingut següent: 1. La troballa; 2. El material; 3. La realització de l'escultura; 4. Anàlisi gràfica de la Dama d'Elx; 5. La vestimenta; 6. Els rodets; 7. Les joies; 8. El posat de la Dama d'Elx; 9. Conclusió i 10. Bibliografia.

En primer lloc, sorprèn que un professor de biologia, que, a més, ha realitzat diversos treballs d'investigació en aquest camp, dedique tants esforços a l'estudi i divulgació dels temes arqueològics. Ara bé, tots aquests treballs tenen com a eix central la història d'Elx, el seu poble i, especialment, la dama ibèrica.

El treball de Vives se centra en la descripció i anàlisi del bust de la dama. Prèviament, però, ens conta detalladament les circumstàncies de la troballa, ocorreguda el matí del dia quatre d'agost del 1897, així com també les peripècies que desembocaren en la venda al Museu del Louvre, només 14 dies després del seu descobriment. No ens acabarem d'astorar prou de la falta de sensibilitat demostrada pel propietari de l'Alcúdia i la dama, el doctor Campello, així com també de la ineficàcia de l'Administració de l'Estat; justament, la mateixa Administració que ara es nega a retornar la dama al seu poble.

Els sis capítols següents se centren en la descripció meticulosa de l'escultura. Comença pel material —una roca calcària del país—, les eines utilitzades per l'escultor i la composició i policromia original de la peça: blanc, roig i blau. L'autor hi analitza després les diferents parts de l'escultura, per passar a descriure i interpretar a continuació tots els seus elements. Per fer això, despulla i vist, peça a peça, la dama: primer la vestimenta —la túnica, la pinta i el casquet, la mantellina, la toga, la còfia i el mantell—; a continuació, analitza els rodets, tan característics de la dama, i les joies, aspectes que són desenvolupats exhaustivament en els capítols sis i set.

En el primer d'aquests s'aporten les cites d'Estrabó (63 aC–9 dC), que descriuen el pentinat i els tocats de les dones ibèriques —d'algunes, suposem. Vives interpreta el Tympanion de les Fonts, que faria referència als rodets, com un diminutiu del nom de les gruesgàbia giratòries del món antic, formalment similars als adornaments circulars dels rodets de la dama. En el llibre se citen els paral·lels coneguts més importants de la plàstica ibèrica, on foren representats rodets similars als d'Elx: s'analitzen els elements que els formen i el possible muntatge.

En el capítol setè es descriuen i s'interpreten les joies que adornen la figura. Primer els tres

collars de la dama, nombre que veiem repetit en altres conjunts de joies coneguts del món ibèric i que potser tenia algun sentit ritual o de culte (pensem en el Tresor de Xàbia, el recentment descobert a la Penya de l'Àguila a Dénia o el dipòsit de la Puebla de los Infantes, a Sevilla). Segueixen les infules —penjolls que arranquen dels sins de la figura— i les contes de la còfia, els quals, per a autors com García y Bellido, corresponen a una diadema rectangular d'extrems triangulars, opinió que rebutja Vives.

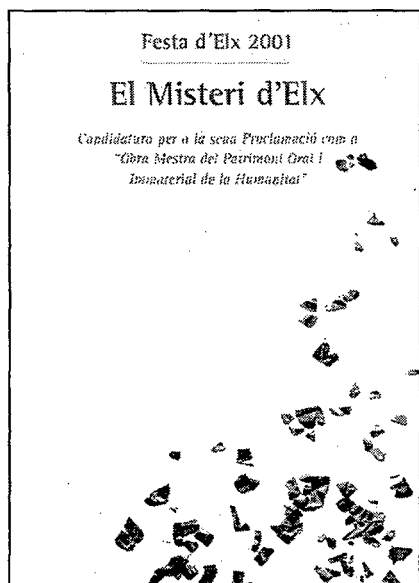
El capítol vuitè és, potser, un dels més suggeridors. Vives proposa aquí, basant-se en l'estudi de la peça i en la comparació amb altres escultures ibèriques, que la dama va ser originàriament una figura sedent, posteriorment retallada i reutilitzada —probablement— com a urna cinerària. No obstant això, tot i argumentar en favor d'aquesta hipòtesi, no descarta totalment que haguera estat una figura plantada.

En el capítol novè apareixen sintetitzades les conclusions que l'autor obté del seu estudi, i tanca el llibre amb una àmplia bibliografia sobre la dama i els altres temes que tracta en l'obra.

Es tracta, per tant, d'un interessant i suggestiu treball sobre la dama d'Elx, que centra la seua anàlisi en un rigorosíssim estudi dels trets formals de l'escultura.

Joaquim BOLUFER MARQUÉS

Revista *Festa d'Elx*, núm. 51, Ajuntament d'Elx, Elx, 2001.

Després d'una absència de tres anys, l'agost passat es va publicar un nou número de la revista *Festa d'Elx*; es reprenia, així, tot un referent cultural que des de 1942 i fins a 1998 no havia interromput la seua aparició regular.

Una primera aproximació a l'exemplar no ens deixa indiferents; en fullejar-lo quedem colpits pel colorit de moltes de les seues pàgines i per la selecció de fotografies de gran efecte del *Misteri*. Superada, però, aquesta primera visió, observem que la portada ens ofereix un títol explicatiu del que després hi trobarem: *El Misteri d'Elx*. Candidatura per a la seua Proclamació com a «Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat». En obrir la revista, no disposem, però, d'una taula de continguts que en mostre el cos —altrament, habitual en els números anteriors—, sinó que hem d'esperar nou o deu pàgines més endavant per a llegir-ne un sumari. El que tenim en la segona pàgina és un preàmbul en el qual s'indica el caràcter extraordinari d'aquest número —tot i que reprén la numeració ordinària—, i la finalitat d'oferir a tots els

il·licitans la memòria per a la declaració de Patrimoni de la Humanitat, presentada a la UNESCO. Així doncs, la revista adquireix un tarannà necessàriament divulgador i general, que es distancia de la línia investigadora que venia presentant i per la qual és coneguda en els àmbits acadèmic i universitari.

Segueixen al preàmbul les paraules de l'alcalde d'Elx, de la directora general de Patrimoni de la Generalitat Valenciana i del president-gestor del Patronat Nacional del Misteri d'Elx, per a deixar pas, tot seguit, a un conjunt de fotografies i retalls de periòdic que evidencien, unes més que unes altres, la declaració de Patrimoni de la Humanitat.

El sumari apareix a continuació i respon a la documentació que van fer servir per a elaborar la memòria abans esmentada, el qual s'organitza en els apartats següents: «Identificació», «Justificació de la candidatura», «Descripció», «Gestió» i «Annexos».

A grans trets, convé destacar-hi, sobretot, els apartats de «Descripció» i «Gestió» del *Misteri*. El primer ens permet resseguir els versos que constitueixen el text literari de la representació durant les dues jornades de celebració: la Vespra i la Festa. Una atenció especial mereix l'origen i l'evolució històrica d'aquest misteri assumpcionista. L'apartat acaba amb unes pinzellades generals sobre el text, la música i l'escenografia de la *Festa*, i hi incorpora també la bibliografia corresponent. El punt dedicat a la gestió presenta l'organisme del Patronat Nacional del Misteri d'Elx com a principal protagonista i ofereix l'aparell legislatiu pel qual la representació il·licitana s'ha conservat durant més de cinc segles. Avança, fins i tot, el pla d'acció per a la pròxima dècada, destinat a la protecció i salvaguarda del *Misteri*. Altrament, els annexos finals tanquen aquesta edició *extraordinària* de la revista *Festa d'Elx* amb les referències crítiques sobre discografia, filmografia i bibliografia que ha generat l'estudi

del drama assumpcionista, on també s'inclouen informes i normativa. En aquest sentit, podríem fer bona l'afirmació que tots els noms que hi apareixen, ho mereixen, però no hi són tots el que ho mereixen.

La informació que contenen tant els apartats ressenyats, com els que responen més clarament a les exigències formals de la memòria preparada per a la UNESCO (Identificació i Justificació de la Candidatura) és resultat de la reelaboració de textos i treballs anteriors d'estudiosos de la *Festa* com ara Joan Castaño, Rafael Navarro, Alfons Llorens i Luis Pablo Martínez.

Com veiem, es tracta d'un número de la revista *Festa d'Elx* que sota l'etiqueta d'*extraordinari* al·ludeix a un esdeveniment singular i d'una importància cabdal, com és la declaració del *Misteri d'Elx* com a Patrimoni de la Humanitat per part de la UNESCO, però que, inconscientment, defineix amb precisió el nou exemplar d'aquesta publicació: 51 (2001) que, després de tres anys —recordem que l'última aparició de la revista va ser el 1998, amb el número 50—, torna a les llibreries amb una sèrie de canvis o diferències respecte dels números anteriors.

El caràcter de recerca i d'investigació rigorosa pel qual vetlava el consell de redacció de la revista, inexistent en aquest número, i que es traduïa en uns articles organitzats al voltant de dos eixos que vertebraven la revista: «La Festa» i «La Ciutat de la Festa» ha estat substituït per un text de continguts vagues i merament propagandístics. No pretenem menystenir la tasca de divulgació d'una obra que mereix ser coneguda i reconeguda per tothom, sinó que considerem que no té cabuda en una revista que, com molts estudiosos van concloure en el número 44 (1992) que commemorava el seu 50 aniversari, es vol *científica* i cultural. A més a més, el volum de pàgines d'aquest número ha estat inferior al d'altres anys, la qual cosa pot fer pensar que una altra mena d'edició hauria estat més adequada per a retre homenatge a una

representació cultural reconeguda internacionalment, sense haver d'ocupar l'espai d'una publicació periòdica, com és *Festa d'Elx*, que en els darrers anys ha demostrat que aspirava a uns altres objectius més especialitzats.

Si filem més prim, però, haurem de parar atenció en un detall que resulta significatiu des d'aquesta perspectiva divulgadora o propagandística que l'últim número de la revista ha assumit. La manca de numeració de les pàgines de la *Festa* fa més difícil l'accés a la informació que s'hi ofereix per al lector. Fins i tot la mateixa funció del sumari es veu minvada, d'una banda, per la seua aparició tardana dins la revista i, d'una altra banda, perquè l'absència de paginació no permet accedir als apartats de manera ràpida i directa. D'aquesta opció es pot deduir que l'objectiu final d'aquest número 51 i *extraordinari* de la revista és oferir un producte de bella factura, digne d'admiració i d'elogi, més que no transmetre un llegat cultural.

Altrament, la publicació que ara ens ocupa obvia la cooperació amb el món de les arts plàstiques que venia sent habitual en la revista des de 1987. En un primer moment, la mostra de pintura s'oferia en una carpeta a banda de la revista i, ja des de 1989, s'incorporava en la mateixa publicació; el pintor proposat per l'Ajuntament per a fer el cartell de festes hi participava amb una sèrie d'il·lustracions que que embellien l'exemplar i, alhora ajudaven a donar a conèixer o a difondre l'obra de pintors de les nostres terres. Ara, però, el caràcter extraordinari d'aquest número ha fet que siga una empresa de publicitat l'encarregada de la maquetació i la il·lustració; així, s'oferix un regal que delecta els ulls per l'espectacularitat d'algunes fotografies, el colorit de les pàgines, els motius que recorden l'oripell que posa punt i final a la representació del *Misteri* o els detalls d'una impressió d'alta qualitat.

Comptat i debatut, el número 51 de la revista *Festa d'Elx* de l'any 2001 recupera una

publicació que ha volgut ser un referent cultural crític d'estudis sobre el drama elxà. La declaració del *Misteri* com a Patrimoni de la Humanitat, però, ha estat l'excusa i la seua raó de ser; el resultat és una obra vistosa i atractiva que pretén ser informativa i difusora d'una de les més antigues mostres culturals que, en aquest país de l'oci i de la falta d'identitat, s'ha pogut preservar fins a l'actualitat. Una obra que, com hem vist, presenta mancances per a poder assolir aquest mateix desig de transmetre a la societat el contingut i la significació del *Misteri*; i, sobretot, aquest número es converteix en una publicació que frena una trajectòria ben consolidada de la revista *Festa d'Elx* en l'àmbit de recerca i d'investigació especialitzada. Un homenatge merescut que sacrifica una publicació que no deixa de ser un homenatge constant a la riquesa cultural que emana de la representació assumpcionista.

Anna ESTEVE

Revista *El Tempir*, núm. 19 i 20, Associació Cívica per la Llengua El Tempir d'Elx, Elx 2001.

***El Tempir*, un any més assaonant el sud del País Valencià**

L'Associació Cívica per la Normalització del Valencià a Elx va publicar el primer butlletí informatiu a la tardor de l'any 1994. Fou una publicació senzilla, un butlletí de dotze fulls grapats titulat *El Tempir*, en què l'associació manifestava les finalitats de la seua creació. Treballar per la normalització del català des de la vigilància i la denúncia fou l'objectiu primordial de la jove associació. Ja han passat molts anys des d'aquesta publicació i el volum i l'enquadrament de les revistes més recents tenen poc a veure amb els dels antics butlletins, tot i que el contingut segueix fidel als objectius inicials. La periodicitat d'aquesta publicació ha variat al llarg dels anys. Durant el 2001, es publicaren dos exemplars més de la revista *El Tempir*. La publicació semestral arribà al novè any i a l'exemplar número 20 el juliol de l'any passat. En aquest article provarem de repassar els continguts dels números 19 (gener-juny 2001) i 20 (juliol-desembre 2001).

La modesta, però rigorosa, maquetació de la revista aplega en la primera pàgina el sumari de cada número. Els apartats en què s'ajunten els diversos articles tenen un títol comú en tots els números que denota el caràcter actiu i compromès de l'associació que l'empara. *El Tempir* recull, sota un mateix nom, des de la investigació lingüística i literària més academicista fins al pragmatisme del món de l'ensenyament, sense bandejar qüestions tan actuals com el món d'Internet o tan polèmiques al País Valencià com la política lingüística. En definitiva, fer una ullada al sumari d'aquests números és copsar l'actualitat de la cultura en llengua catalana de les terres del sud valencià sense que la mirada siga, en cap moment, esbiaixada o massa local; és a dir, entenent la realitat concreta i particular del sud gràcies a l'assumpció implícita d'una realitat més ampla: la del conjunt de les terres de parla catalana.

Els editorials d'aquests números són una bona mostra del grau de sensatesa i apropament a l'estat social i polític de la nostra llengua. En el núm. 19, s'hi reflexiona sobre l'existència i la funció de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL). La conclusió és clara: l'AVL només pot ser útil si és capaç de mantenir una relació estable amb l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV) i les universitats valencianes i, més important encara, si és capaç de deixar-ne la política fora i de contribuir al veritable foment del valencià.

De moment, però, encara no ens ha arribat cap indicatiu que ens mostre que l'AVL avança en aquest sentit. Al nostre parer, la recent publicació en la premsa d'una llista de paraules i expressions *més valencianes* que d'altres significa un pas en el sentit contrari: el de la confusió social, cosa que contribueix a minvar, encara més, la seguretat dels parlants, és a dir, l'ús del català al País Valencià.

Lluny d'estratègies pretesament desmembradores, l'editorial del núm. 20 d'*El Tempir* parla de «la necessitat urgent d'una consciència lingüística comuna». Cal recordar que *El Tempir* fou l'entitat amfitriona de l'aplec de diverses

associacions de Catalunya, les Illes, la Franja d'Aragó i el País Valencià que se celebrà a Elx el 27 d'octubre del 2001. Es tractava de fer camí en la constitució d'una Federació d'Organitzacions per la Llengua Catalana (FOLC), atesa l'actual necessitat de conscienciació lingüística entre els catalanoparlants adés esmentada. L'editorial aprofundeix en aspectes tan importants com la responsabilitat en què incorren els governs valencià i català per no enfortir un espai cultural d'11 milions de persones que, ben bé, es podria traduir en un mercat on circularen no sols llibres, sinó també altres objectes de consum tan actuals com ara els DVD, les obres teatrals o els mitjans de comunicació.

La segona secció de la revista no és menys significativa; es tracta del «Dietari del Tempir», que recull les dates de les activitats més interessants de cada semestre. Hi apareixen assumptes ben diversos: lectures de poemes, presentacions de llibres, ressenyes sobre articles publicats en la premsa comarcal, commemoracions d'aniversaris, reunions, acampades, actuacions musicals i teatrals i un llarg etc. Val a dir que en el Dietari no sols es ressenyen els esdeveniments interns de l'associació; també s'hi recullen notícies externes, això sí, ben relacionades amb els objectius de la revista. A tall d'exemple direm que el Dietari recull dates com la de l'acord sobre la composició de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, el 15 de juny de 2001; la de la festa celebrada a València per exigir el requisit lingüístic d'accés a la funció pública, el 30 de juny de 2001; la del «Primer Cicle de Conferències al Sud del País Valencià: homenatge als nostres pobles i a la seua gent» organitzat per l'Institut d'Estudis Catalans amb la col·laboració de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i l'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó (del 17 al 29 d'octubre de 2001), etc.

«Per la unitat de la llengua catalana» és el títol del primer gran apartat de la revista. En el núm. 19, s'hi recullen dos articles sobre la formació i els components de l'AVL. Alhora, hi ha un article que ressenya la inauguració d'una

nova seu de l'IEC al centre Municipal de Cultura de Castelló (el 8 de juny del 2001). Dins d'aquest mateix apartat, el núm. 20 hi recull un seguit d'articles relacionats amb la trobada a Elx d'associacions d'arreu del nostre domini lingüístic, que ja hem esmentat. També s'hi publica la *Declaració d'Elx*, el document que envià la Coordinadora cap a la Federació d'Organitzacions per la Llengua Catalana (constituïda el mateix 27 d'octubre) a diverses institucions que, d'alguna manera, són responsables de la política lingüística de tots els territoris de parla catalana.

Guardamar ocupa bona part de la secció i la portada del número amb una espectacular vista aèria. L'eslògan «Guardamar, t'estimem» és el que feren servir les entitats de la Federació d'Escoles Valencianes a l'hora d'iniciar una campanya per positivament la valencianitat lingüística, cultural i històrica de la ciutat. Clou l'apartat un breu apunt al voltant de la Gala dels Premis Jaume I de la Franja d'Aragó, a la qual va assistir Joan-Carles Martí i Casanova, president d'El Tempir d'Elx.

En la part que la revista dedica al «Dossier» tenim una sèrie d'articles signats per investigadors de reconegut prestigi de la Universitat d'Alacant. Els corresponents al núm. 19 disserten a l'entorn de la literatura catalana actual a les comarques del sud del PV, i fan un repàs ben estricte de la narrativa, la poesia, l'assaig i el teatre, que mostra la represa literària en català en aquestes terres.

Al seu torn, el «Dossier» del núm. 20 ens ofereix un extens article de caire lingüístic: «El present i el futur del model de llengua catalana del Baix Vinalopó». El signa Carles Segura i Llopes (Universitat d'Alacant); l'article és una part de la tesi doctoral que el professor Segura va llegir al juliol del 2001: *Variació dialectal i estandardització al Baix Vinalopó*. Aquest estudi analitza la influència que té l'escolarització en valencià en la parla actual del Baix Vinalopó i n'enumera fenòmens propis en l'àmbit de la fonètica, la morfologia i el lèxic. L'exposició es

fa molt plàstica gràcies a un munt de gràfiques que recullen les respostes dels 138 individus entrevistats per al treball.

Hi ha altres seccions fixes en la revista: «Miscel·lània d'Elx», «Política lingüística», «El món de l'ensenyament», «Sociolingüística», «Mitjans de comunicació», «Llibres», «Breus literaris» i «Bústia». A pesar de la seua diversitat, totes tenen una característica comuna: l'actualitat. Ho demostren articles com els relacionats amb el requisit lingüístic al PV; amb el fenomen social (ja podem dir-ho així) que representen les Trobades d'Escoles Valencianes; amb el fet de com ens afecta la immigració extracomunitària; amb l'ús del valencià en la Universitat d'Alacant; etc.

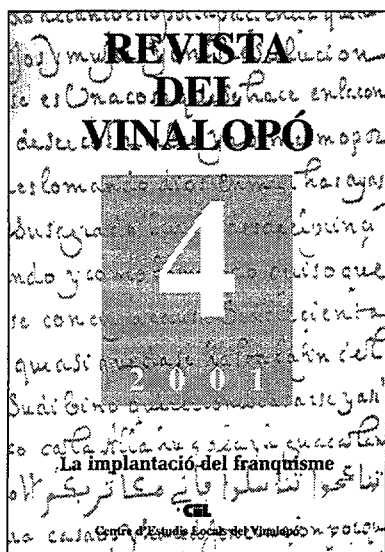
Altrament, no podem deixar d'esmentar els articles que, amb caràcter extraordinari, apareixen en el núm. 19 sota l'epígraf «Misteri d'Elx: Patrimoni de la Humanitat» i que evidencien l'íntima relació entre la tradició —és a dir, la *Festa d'Elx*— i la cultura i la llengua.

El Tempir ens mostra la tradició, però també la modernitat que representen noves formes d'expressió que, a poc a poc, s'hi van consolidant, com són el Correllengua o la més recent Acampallengua, els organitzadors de la qual són els Joves per la Llengua d'Elx, Alacant, Xixona, Petrer, el col·lectiu Maulets i el Grup Cultural Exeo, amb la col·laboració de les cíviques per la llengua. En aquest sentit també cal que esmentem l'atenció que para la revista al món de les noves comunicacions. Una bona mostra n'és l'article del responsable de Crevillent Digital «Internet: navegant pel migjorn valencià».

Comptat i debatut, la revista de l'Associació cívica per la Normalització del Valencià d'Elx, *El Tempir*, se'ns presenta com un referent que sap aprofundir en el present de les terres del sud en clau de passat i de futur. I és per això que des d'aquí volem encoratjar tot l'equip de redacció perquè continue assaonant la terra amb bon tempir.

Assumpta LUNA

Revista del Vinalopó, 4, *La implantació del franquisme*, Centre d'Estudis Locals del Vinalopó, Novembre, 2001.

El número 4 de la *Revista del Vinalopó* va ser publicat al novembre de 2001 pel Centre d'Estudis Locals del Vinalopó. Aquest manual està estructurat en sis apartats: en primer lloc ens trobem amb un dossier on diversos autors, mitjançant la microhistòria, ens expliquen com va esdevenir-se la implantació i l'evolució del franquisme a la nostra comarca; tot seguit se'ns presenten quatre articles de temàtica varia que no estan englobats en el mateix espai temporal; en tercer lloc tenim dos escrits breus: el primer ens narra la història i el recorregut del riu Vinalopó i el segon reflexiona sobre la importància de la comarca dins del món globalitzat al qual aspirem; a continuació tenim tres articles on es destaca la importància de les fonts documentals com ara els arxius parroquials de la basílica de Santa Maria d'Elx, les fonts orals i els inventaris del castell d'Elda; en cinquè lloc ens trobem nou ressenyes; i finalment, se'ns recomanen algunes lectures.

Després d'aquestes pinzellades sobre els continguts i l'estructura de la revista, n'analitzarem detalladament cada apartat. Com hem dit adés, en primer lloc trobem un dossier en què diversos autors comparteixen l'objectiu de reflectir els mètodes que la dictadura franquista va fer servir per a imposar-se i les mesures que va prendre per a canviar la societat i aconseguir-ne el suport mitjançant la repressió, els beneficis personals o l'acceptació passiva. Aquests estudis s'orienten en un marc local, però sense descontextualitzar-los de l'Europa d'entreguerres, la crisi del liberalisme i l'apogeu dels règims autoritaris.

En aquest dossier trobem el treball de Javier Rodrigo Sánchez «Los campos de concentración a escala local», en el qual ens mostra la importància que van tenir aquests indrets com a instrument de repressió i de temor per a impedir qualsevol revolta contra el règim franquista. Tot seguit, Pedro Payá López ens presenta el seu estudi «Franquismo y poder local en la comarca del Vinalopó Medio», on descriu els mecanismes d'elecció, la corrupció i la influència que el personal polític tenia en els àmbits locals i comarcals. La professora Mónica Moreno Seco, en el seu article «Iglesia, obreros y empresarios en el Vinalopó», destaca la importància del paper de l'Església com a legitimadora del règim. En el seu treball, Moreno Seco incideix en el fet que aquesta institució va adquirir un gran pes polític i social, per la qual cosa, mitjançant símbols religiosos, va ser l'encarregada de recristianitzar la població, reforçar el franquisme i atraure empresaris que, gràcies a l'aliança amb l'Església, veien reforçat el seu poder socioeconòmic. L'autor de l'article següent és Daniel Sanz Alberola, que ha titulat el seu treball «Notas sobre la oposición republicana al franquismo en las comarcas del Vinalopó». S'hi comenta com hi hagué nuclis d'oposició contra el règim, però les seues accions van ser escasses atès l'alt grau de repressió. L'últim article del

dossier és de Francisco Moreno Sáez, que amb «Educación y cultura en los valles del Vinalopó durante el primer franquismo», ens exposa que durant aquesta època es va pretendre rectificar l'obra realitzada durant la II República i es va tendir a una educació autoritària i catòlica i encara més, subratlla que les activitats culturals van escassejar i van ser potenciades per les iniciatives privades que donaven suport al règim.

En el bloc següent de la revista trobem quatre treballs de variada temàtica. En primer lloc, M. Ángeles Herrero, en el seu article «Els catalanismes en la parla de Saix», fa una anàlisi comparativa sobre l'ús de catalanismes a la població de Saix, tot relacionant-la amb l'edat dels parlants. A continuació, Maria Consol Luz Blanco, en «Características costumistas del *Cañís y Cañisaes*», parla del costumisme del segle XIX i XX i de la importància de plasmar la llengua parlada de l'època, reflectir els costums i les tradicions i descriure llocs i escenes de la vida quotidiana. En tercer lloc, José Ramón Valero Escandell i Carlos Salinas Salinas presenten el seu article «Pioneros en Elda. Una migración comarcal intensa en el período de la I Dictadura y la II República», on exposen la gran emigració que es va produir principalment del municipi de Pinós cap a Elda, cosa que palesa el trasllat de persones d'un nucli rural en crisi cap a un nucli industrial necessitat de mà d'obra. Finalment, Miguel Ángel Mateo Limiñana, en el seu treball «Huelga general e inicio de la Segunda República en el Medio Vinalopó» presenta la crisi estructural que va patir Espanya i l'escassetat de treball que va derivar en una gran conflictivitat social, cosa que motivà la caiguda de la Monarquia i la proclamació de la República.

En el tercer bloc d'aquesta revista, Vicenç M. Rosselló i Verger publica el treball «El riu Vinalopó. Viatge amb un poc d'història i més geografia», en el qual exposa els conflictes que ha pogut crear el riu, les repercussions socials i econòmiques i les seues característiques. Com a

cloenda d'aquest bloc, Josep-Antoni Ybarra, en «La comarca, una necessitat per al segle XXI», reflexiona sobre la importància de la comarca per a trencar l'homogeneïtat i els comportaments uniformats que imposa la globalització.

Més endavant, la revista presenta un apartat en què es troben tres articles que incideixen en la importància de les fonts. En primer lloc, tenim el treball d'Anna M. Álvarez Fortes i de Joan Castaño García titulat «L'arxiu parroquial històric de la Basílica de Santa Maria a Elx». S'hi destaca la importància dels fons documentals que es troben a la basílica i la necessitat de conservar-los en bones condicions perquè els investigadors puguin fer-ne ús. Després, Miquel Àngel González i Hernández, en «Les veus del silenci», reflecteix els testimoniatges de persones que van viure durant la Guerra Civil en el bàndol nacional o en el republicà. Finalment, Gabriel Segura Herrero, en «La toma de posesión del castillo de Elda por la reina Violante de Bar y el inventario de municiones y vituallas de 1387», parla sobre la informació documental que s'ha trobat al castell d'Elda i sobre la importància que té per a conèixer les seues pertinences i la situació econòmica i armamentística en què es trobaven.

Al final hi ha les ressenyes de Vicent Brotons, Àlicia Giménez, Tomàs Pérez, Brauli Montoya, Andreu Medina, Mateo Marco i Rafael Fernández. I en últim lloc, se'ns aconsellen diversos llibres i revistes.

Victoria FERRETE VARO

Santiago GAMBÍN HERNÁNDEZ, 75 Aniversario. Historia del Elche C.F.(1922-1999,) Comissió Organitzadora del 75 Aniversari amb el patrocini de l'Ajuntament d'Elx i la Caixa d'Elx, Elx, 2001.

Avui ningú no dubta de la importància social del futbol en el món actual, perquè el futbol s'ha convertit en un fenomen que traspasa la barrera d'allò estrictament esportiu per a esdevenir un fet sociològic i, fins i tot, un tema d'estudi per a sociòlegs, psicòlegs i antropòlegs. Un equip de futbol és la representació d'un poble, una mena de representació de la tribu que s'identifica amb una bandera, amb uns colors i amb uns jugadors en una competició que constitueix una metàfora de la guerra, de l'enfrontament en un camp de batalla amb altres comunitats que també tenen els seus signes d'identitat. Per això, quan ens trobem davant d'un llibre com aquest, que intenta contar-nos la història de l'Elx CF al llarg del seus 75 anys d'existència, hem de ser conscients que ens trobem també davant d'una crònica de l'evolució d'una ciutat i dels seus habitants al llarg de tot el segle xx, ja que la història del Club de futbol es troba

inevitablement unida a les transformacions que ha experimentat la ciutat al llarg dels anys.

L'autor de l'obra que ressenyem és el periodista esportiu Santiago Gambín, un home que ha viscut en primera persona la majoria dels esdeveniments reflectits en el seu llibre, des de la vessant professional i també des de la perspectiva personal com a aficionat i seguidor de l'Elx CF, amb el qual ha patit desenganys i ha viscut moments d'eufòria i alegria. Aquesta passió i identificació amb el Club i amb els fets que narra es fa evident a través dels diferents capítols.

L'obra està editada en una enquadernació de luxe que forma part de les diferents activitats organitzades amb motiu del 75 aniversari de l'Elx CF, encara que el llibre ha estat publicat tres anys després de la commemoració oficial, que tingué lloc al llarg de 1998, en un període no massa brillant de la història del Club, ja que durant aquell any es produí el desengany d'un nou descens a Segona Divisió B, la qual cosa provocà el desànim de l'afició.

El llibre, en la portada del qual figura el logotip que dissenyà per al 75 Aniversari el pintor Sixto Marco (una persona molt vinculada a l'Elx CF al llarg de tota la seua vida), comença amb les salutacions oficials protocol·làries de l'alcalde d'Elx, del president del Club en aquells moments, del president de la Federació Espanyola de Futbol i també del de la Federació Valenciana, així com també del president de la Comissió del 75 Aniversari, per donar a la publicació una certa oficialitat, avalar-la i emmarcar-la en un context d'esdeveniment històric dins de la vida d'un club de futbol. A continuació hi ha un pròleg interessant de l'escriptor i periodista il·licità Vicente Verdú, que ha publicat diferents estudis sociològics sobre el futbol i que sempre s'ha confessat aficionat a l'Elx CF allà on ha estat.

L'obra està dividida en capítols d'extensió variable que segueixen de forma cronològica tota la història del Club. De vegades s'hi intercalen

capítols monogràfics sobre algun aspecte concret, com ara la història del Deportivo Ilicitano (l'antic Sportman) o la història de la construcció del Nou Estadi, que constitueixen una mena de parèntesi dins de la narració de l'evolució històrica del Club. La divisió dels capítols no segueix un criteri lògic i coherent: en alguns casos s'agrupen diferents temporades, en altres una de sola, tractada amb molt de detall, i també en trobem alguns molt breus sobre temes concrets que l'autor vol destacar (l'homenatge a Miguel Quirant, Bodes d'Or del Club). Es troba a faltar en molts capítols la referència a l'any o a la temporada de la qual es parla, ja que aquesta referència no apareix mai en el títol del capítol i en alguns casos tampoc apareix en el text. La primera meitat del llibre conté una major presència d'aspectes sociològics que anaren aparellats a la història del Club, mentre que la segona meitat està quasi exclusivament centrada en els aspectes esportius i administratius, on es presenta una crònica detallada de partits, competicions i esdeveniments clau que han marcat la història més recent de l'Elx CF, sense fer quasi mai referència a l'evolució social de la ciutat.

La crònica d'aquests 75 anys d'existència de l'Elx CF s'inicia amb la descripció dels orígens del futbol a la ciutat a principis del segle xx (el primer partit del qual hi ha constància es jugà el 8 d'agost de 1914) i amb l'anàlisi de la consideració que tenia el futbol en aquells moments. Es tractava d'un joc introduït pels anglesos que es trobaven a Àguiles, i això fa que en un principi tot el vocabulari referent al nou esport estiga ple d'anglicismes, els mateixos noms dels equips (Sporting, Racing, Sportman) i paraules com ara *football*, *equipiers*, *derbi*, *team*, *gol*, *corner*, *linier*, un vocabulari que, en acabar la Guerra Civil seria castellanitzat a partir de les directrius del nou règim, encara que algunes d'aquelles paraules han sobreviscut al pas del temps. La fundació de l'equip de futbol amb el nom de la ciutat se situa l'any 1922, i fou

el resultat de la fusió de diferents equips que hi havia en aquell temps a la ciutat (Gimnàstica, Illice, Sporting Ilicitano, etc.). En un principi el nou equip es denominà Sociedad Deportiva Elche Football Club, vestia tot de blanc i jugava els partits al Camp del Cementeri, però el primer partit oficial de l'Elx CF fou en 1923 després d'haver estat inscrit a la Federació Valenciana de Futbol. Seria més tard, en 1927, quan s'incorpora a l'uniforme de l'equip la franja verda que ha estat un signe d'identitat del Club i de la ciutat al llarg de tota la seua història; la idea vingué d'un entrenador txec, Anton Fivebr, i la raó fou distingir l'Elx CF d'altres equips que també vestien de blanc incorporant el color de la bandera verda del club a l'uniforme. En el llibre podem trobar aquesta i altres curiositats, que ens ajuden a entendre millor el significat que sempre ha tingut per al poble l'equip de futbol i ens fa veure que la seua evolució ha anat sempre de la mà de les transformacions que s'han produït a la ciutat, començant per la ubicació dels diferents camps de futbol en zones predestinades a una expansió urbanística posterior de la població. En primer lloc, a la zona del cementeri; després, al camp de D. Jeremias a Carrús; més tard, a Altavix, que, en 1927, quan fou inaugurat el camp, es trobava a més d'un quilòmetre del centre del poble, una història que es repetiria amb la construcció del Nou Estadi, situat a la partida d'Atzavares, en un principi molt allunyat de la població i que a hores d'ara es troba perfectament integrat a la ciutat, i que constitueix una de les zones d'expansió urbanística més importants de l'Elx actual.

A més de recuperar noms, dades, fets i anècdotes per a aquells que no les coneixien o de portar-los de nou a la memòria de tots aquells per als quals els èxits i fracassos de l'Elx CF han estat sempre units a la història de la seua pròpia vida, un dels aspectes més interessants d'aquest llibre és haver posat en relació la història del club de futbol amb l'evolució de la ciutat. Així,

veiem que en un principi l'Elx CF naix amb una base popular i en un ambient d'unió per una causa comuna, evoluciona al mateix temps que ho fa l'economia de la ciutat i la seua població, i que té els seus temps de glòria en la dècada dels seixanta (una època que coincideix amb el desenvolupament industrial de la ciutat, i amb l'aparició d'una nova burgesia local triomfant que vol completar el seus èxits econòmics amb els èxits esportius i personals), i que més tard, en els anys setanta, viu un període de crisi, motivat sobretot per la crisi del petroli en uns temps en què moltes indústries locals comencen també a tenir problemes. Com diu l'autor, l'Elx CF ha estat en tot moment un element aglutinador de la població il·licitana, formada per gent de diversa procedència, que, en arribar a la ciutat, trobaven en l'equip de futbol una forma d'integrar-se a la vida del lloc on arribaven i de tenir unes senyes d'identitat que havien perdut en deixar els seus pobles.

Però també hi ha lloc en el llibre per a les persones. D'una banda, hi ha aquelles que han dirigit el club al llarg dels anys: hi trobem el primer president, Mariano Rodríguez; el president del fulgurant ascens de Tercera a Primera Divisió, José Esquitino; el responsable màxim de la construcció de l'actual estadi, Manuel Martínez Valero, o altres de més recents, com Diego Quiles i Anselmo Navarro, els quals, amb el seu esforç personal i econòmic, aconseguiren salvar l'Elx CF de la desaparició en uns moments crítics de la història del Club. En el llibre es deixa constància de l'abnegació i l'interès de tots ells per fer sobreviure el Club en els moments difícils, ja que hi van empenyorar, fins i tot, el seu patrimoni personal. També es parla dels entrenadors que han marcat la història de l'Elx CF, des del mític César Rodríguez, jugador i entrenador que fou capaç de fer pujar l'equip de Tercera a Primera Divisió en tan sols dues temporades, fins a aquells altres vinguts d'Amèrica del Sud que protagonitzaren l'època

daurada del Club: Otto Bumbel, Heriberto Herrera (amb el qual l'Elx CF assolí la millor classificació de la seua història en 1a Divisió), Pipo Rossi o Roque Gastón Maspoli, que aconseguí portar l'Elx CF a la final de la Copa del Generalíssim aquell històric 15 de juny de 1969 que convulsionà la vida de la ciutat i provocà que mig Elx es desplaçara a Madrid per estar amb el seu equip, sense oblidar Roque Olsen, un home sempre disposat a ajudar l'Elx CF tant per no baixar com per pujar-lo a la 1a Divisió. També hi ha noms de jugadors que han tingut la categoria de mites dins de la història del Club: Paco Lahuerta, Quirant, Romero, Cardona, Lezcano, Iborra, Canós, Llompart (el jugador que més vegades ha vestit la samarreta de l'Elx), Vavà (màxim goleador de la lliga espanyola en la temporada 1965-66), Lico, Marcial, Asensi, tots ells han estat exemples de jugadors que ho han donat tot pel Club anteposant moltes vegades els interessos de l'equip als seus propis. Però també hi trobarem altres persones que han format part de la història del Club, com el metge Joaquín Serrano, o Paco López, l'encarregat del material, Emilio García, el massatgista o Coloma, aquell empleat del camp que tenia per costum celebrar els gols de l'Elx tirant la seua gorra a l'aire. Llegint el llibre trobem les alineacions clàssiques de les diferents èpoques de l'Elx CF que han sonat mil vegades a les orelles d'aquells que seguien la marxa del Club. A través d'aquestes alineacions podem seguir les diferents etapes de la història de l'Elx CF, des d'aquelles de l'època de la Cooperativa (una etapa mítica, on el Club s'autogestionava i es dirigia de manera conjunta), que aleshores estaven formades quasi exclusivament per noms familiars d'origen valencià (Teleret, Nolet, Pedret, Titet, Periquín, Nito) fins a les més modernes, amb noms de jugadors estrangers (Kostic, Bracun, Berg, Perovic, Andone), passant per l'època en la qual l'Elx CF era una sucursal dels equips sud-americans

(Trobiani, Voglino, Finarolli, Leguía, Orellana, Montero, Barboza, etc.).

Tampoc no hi falten les anècdotes; era ja tradicional que, quan venia un equip important a jugar a Altavix, es vengueren més entrades que places hi havia al camp; aleshores el públic es llançava a la gespa i s'acomodava darrere de les porteries, la qual cosa facilitava les invasions de camp i les agressions a l'àrbitre quan aquest prenia decisions poc favorables per a l'equip local. Un dels càstigs que sofrien aquells que eren detinguts era que els retenien la documentació i havien de presentar-se a la caserna de la Guàrdia Civil els propers diumenges a l'hora del partit, la qual cosa els impedia assistir als encontres.

El llibre està profusament il·lustrat amb fotografies de les diferents etapes de la història del Club, preferentment dels diferents equips i jugadors que han passat per l'Elx CF, però també s'hi reproduïxen documents representatius de les diferents èpoques: entrades, cartells, carnets de soci, llistes, factures. Malauradament, algunes d'aquestes fotografies no es corresponen amb el contingut del capítol on es troben, cosa que crea en alguns casos una petita confusió entre el que es conta en el text i el que es veu en la foto.

L'estil emprat per l'autor, en molts casos ampul·lós i carregat de similis i metàfores, recorda clarament la crònica periodística esportiva i en alguns capítols adquireix un to èpic, com de gesta heroica.

Santiago Gambín ha volgut acabar la seua obra amb un missatge d'optimisme i ha allargat un any més la data del 75 aniversari per concloure la seua crònica amb un dels moments d'eufòria de la història del Club, l'últim ascens a Segona Divisió en 1999, fent referència a un dels leïtmotius que ha acompanyat els darrers anys la història del Club, l'eterna aspiració de retornar a Primera Divisió i de passejar de nou el nom de la ciutat pertot arreu, «objectiu irrenunciable de l'Elx CF», en paraules del mateix autor. Encara hi ha lloc per a un epíleg, en el qual destaca la

identificació que sempre ha existit entre l'equip de futbol i la ciutat, i s'hi remarca la passió, els sentiments i la generositat que sempre han acompanyat la relació dels habitants d'Elx amb el seu equip.

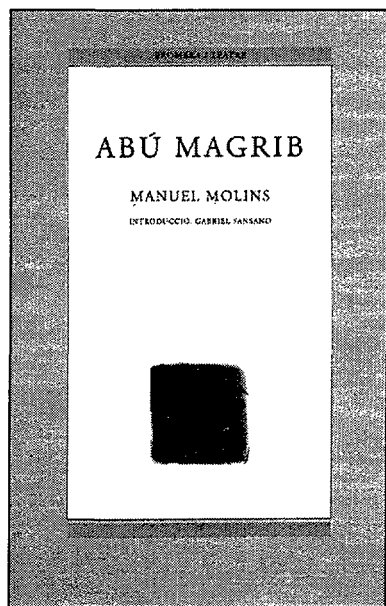
El llibre acaba amb un apèndix molt complet que ofereix una base de dades de gran utilitat per a tots aquells que vulguen fer una aproximació a la història de l'Elx CF, i que proporciona uns quadres resum de cada temporada a més de llistes de tots els jugadors, entrenadors i presidents que han passat pel Club al llarg de la seua història. També hi ha quadres resum de les diferents classificacions, el palmarès del Trofeu Festa d'Elx (un dels més antics de l'Estat espanyol) i dades sobre el Club, avui convertit en societat anònima esportiva. Tota aquesta informació es complementa amb un recull d'imatges i un dossier de premsa sobre els actes del 75 Aniversari del Club i sobre l'últim ascens de l'Elx CF.

Malgrat alguns errors tipogràfics, que es podrien corregir en edicions posteriors, ens trobem davant d'un treball interessant i exhaustiu que ens apropa a la història d'un dels símbols d'identitat de la ciutat al llarg de la major part del segle XX, l'Elx CF; un club que, sense cap dubte, ha contribuït a formar el que avui és la ciutat i els seus habitants.

Es tracta d'un llibre no solament per als aficionats al futbol d'ahir, d'avui i de sempre, sinó també d'una obra que pot interessar a tots aquells que vulguen entendre millor el que representa un club de futbol per a la història d'una ciutat i per al sentiment col·lectiu dels seus habitants, ja que no hem d'oblidar que, si la ciutat ha fet el club de futbol, també el club de futbol ha fet la ciutat tal i com avui la coneixem, un maridatge que dura més de 75 anys i que fins ara el pas del temps no ha pogut desfer.

Josep Vicent CANDELA

Manuel MOLINS, *Abú Magrib*, Bromera, Alzira, 2002, introducció de Gabriel Sansano.

Una nova mostra de la riquesa del teatre contemporani al País Valencià és l'aparició de l'última obra del dramaturg Manuel Molins, *Abú Magrib*. Molins (Alfara del Patriarca, l'Horta, 1946) és un dramaturg de la generació d'escriptors com ara Rodolf Sirera, Juli Leal i Ximo Vidal, que començà la seua trajectòria com a membre fundador del grup Teatre-Club 49 en la dècada dels 70. Després de l'experiència com a director d'aquest grup, ha continuat treballant en diferents àmbits teatrals com a docent, com a teòric i com a escriptor dramàtic. Molins és autor d'un gran repertori d'obres teatrals, malgrat que una part important encara no ha estat ni publicada ni estrenada. Entre els títols editats destaquem *Dansa de vetlatori* (1978), *Centaures* (1985) o *Trilogia d'exilis* (1999) —que conté *Diònyssos* (1979), *Els viatgers de l'absenta* i *La màquina del doctor Wittgenstein* (1987).

En aquesta ocasió, la innovadora peça de Molins és un dels primers textos dramàtics que

tracten el tema de la immigració. Tot i haver estat publicada enguany, és un text de fa 10 anys, la qual cosa s'ha de destacar si volem marcar l'actualitat i la desgraciada importància del tema que hi tracta. *Abú Magrib* desenvolupa la història d'un jove magribí que emigra a Europa fugint del seu país per poder guanyar-se la vida. En aquest viatge, el jove apassionat, il·lusionat i ple d'energia, esdevindrà feble, trist i pessimista davant d'una societat que el reprimeix, que el rebutja i que el duu a la marginalitat.

Com la majoria dels immigrants Abú arriba a les costes de l'Europa rica i somiada amb pastera, després de moltes dificultats i en unes condicions ínfimes. Una vegada assoleix el seu objectiu, comença el viatge per Europa. Al llarg d'aquest *via crucis* particular, el protagonista es troba un seguit de personatges que representen prototipus de persones: 16 màscares de l'Europa dels nostres dies. Cadascun d'aquests personatges viu i actua com pot o com vol. El medi que els envolta caracteritzarà la seua forma d'actuar, i, al mateix temps, provocarà en Abú canvis de personalitat i de manera de pensar respecte al seu somni inicial. Entre aquests personatges, també hi ha molts immigrants que, de la mateixa manera que Abú, tenen dificultats per a subsistir-hi. Però no per això se solidaritzaran amb Abú, sinó que també intentaran explotar-lo i aprofitar-se de la bona voluntat d'aquest.

Per a entendre millor l'entramat de les relacions entre Abú i la resta dels personatges, els podem classificar en grups diferents. Dins el primer grup trobem els falsos amics, entre els quals hi ha Kok, Yazid, Brigitte i Tània. Aquests donen treball al nostre protagonista o li fan algun favor, però sempre n'esperen alguna cosa a canvi, hi tenen un interès posat. En primer lloc, apareix Yazid, un traficant magribí —un possible integrista— que s'aprofita d'Abú per tal que passe droga amagada a la renyonera, a canvi d'ajudar-lo a arribar a l'Europa desitjada. En segon lloc, Kok, primer personatge que es rela-

ciona amb Abú amistosament, és un sud-africà, un immigrant amb els mateixos problemes que Abú, que s'aprofita d'ell per guanyar uns quants diners: proposa a Abú aconseguir-li un treball en una sala d'espectacles a canvi de quedar-se amb un percentatge del seu sou. Aquest treball el portarà a la prostitució, cosa que enfonsa Abú, a poc a poc, en la misèria. Tània és la propietària d'aquesta sala, que es beneficia de l'aspecte exòtic del nostre protagonista —i de la grandària del seu sexe— per augmentar la seua clientela. I, per últim, tenim Brigitte, una dona assídua a la sala d'espectacles, a qui només interessa el sexe amb Abú: en el moment que el seu matrimoni perilla, l'abandona i el rebutja.

També hem d'esmentar uns altres grups de personatges, els que anomenem benefactors, com l'Actriu —una immigrant de l'Europa de l'est—, Jasmina i el Solitari. Aquests personatges ajuden o intenten ajudar Abú sense esperar rebre cap fruit de la seua relació amb ell. D'una altra banda hi apareixen els hostils, com el Policia, Jean-Baptiste i el Jove violent. Són personatges que es mostren moguts pel racisme o la violència, física o verbal, directament o indirectament envers Abú.

Encara hi ha un altre grup obert, al qual podríem denominar com a altres personatges. Hi caben, per exemple, Salam, un element d'oposició a l'amor entre Abú i Jasmina, tot i que no hi és hostil; el Vell, que serveix per a mostrar com Abú es rebaixa a les catacumbes d'Europa; amb aquest personatge Abú se situa, fins i tot, per davall d'ell (el Vell captaire, amb el qual no vol fer societat perquè és pobre i, a més a més, immigrant, cosa que significa un doble inconvenient). La funcionària simplement certifica la mort d'Abú Magrib i en fa possible el renaixement. Finalment, hi ha l'home de l'ambaixada, que és un personatge purament funcional.

Aquests personatges esdevenen tipologies de persones que són al carrer en el món real i viuen

entre nosaltres, som nosaltres. Aquests mateixos personatges són les eines de la denúncia social, centrada en una realitat: el problema que genera la immigració per a bona part d'Europa i les injustícies que se'n deriven. El nostre protagonista va d'un lloc a un altre sense papers, i sense trobar ningú que vulga ajudar-lo a legalitzar la seua situació. Tots volen traure'n profit. Uns cerquen la seua força; d'altres, el seu exotisme; uns altres, algú a qui humiliar. De manera que l'Europa salvadora esdevé el principi de la misèria i la soledat que el durà a l'anul·lació total de la seua persona.

S'han de destacar els cinc grans monòlegs que apareixen en el text, els quals aprofundeixen en la psicologia dels personatges i, sovint, es poden relacionar amb la denúncia social d'injustícies i d'hipocresies. Són parlaments compromesos que marquen la línia crítica que el nostre autor fa d'Europa (com a continent somniat i envejat) i del funcionament d'aquesta societat classista i marginadora. El primer cas és el del Policia (p. 56), que posa en qüestió l'actuació dels cossos de seguretat, i assegura que els delinqüents són fàcils d'entendre, que els mou una lògica normal. Dels policies compromesos amb el seu treball diu: «Tarats! No són més que uns tarats, volen salvar el món per tan poc jornal...»; i, a més a més, conclou: «Quin món de merda!» (p. 57).

El següent monòleg és el de Jean-Baptiste (p. 81-82), ací se'ns mostra la cara de l'Europa més hostil i profundament racista contra els pobres «la sang és vida i la carn aliment», més conservadora «complidor de la llei» (p. 81), «m'he comportat com un bon cristià» (p. 80); més racista «moros, negres, jueus i polonesos, tots són de la mateixa raça» (p. 81) i masclista «és una puta, una viciosa» (p. 80), «la por és per a les dones» (p. 81), «m'hi sentia un home, tant home com mon pare» (p. 82).

També és important el monòleg de Salam (p. 90-92). En aquest cas veiem les inquietuds d'un

immigrant que ha volgut conservar les tradicions d'allà d'on vingué, amb uns ideals basats en l'Alcorà i, per tant, en el masclisme, en el rebuig pels impius (*munafek*), però també en l'honradesa. A més, hi ha la denúncia a l'Europa que els rebutja: «Europa és rica, però podrida. Ens acull i ens dona treball a canvi de negarnos» (p. 91).

Un altre dels monòlegs és posat en boca del Vell (p. 113-115). En aquest hi ha una crítica al capitalisme com a sistema on mai no se'n té prou i sempre es volen més riqueses; això en boca d'un captaire, que viu feliçment resignat amb cervesa, salsitxes, música i amor. El personatge diu: «Si tenim una casa, no en tenim prou amb una, ni amb un cotxe. En volem més i més i més» (p. 114). A més, la religió també es veu com una complicació més de la vida quan pronuncia aquestes paraules: «Sembla que hi ha gent, la gent normal, que no en té mai prou, de complicacions. Com la religió. La religió o certes religions també són complicacions innecessàries» (p. 114).

Finalment, hi trobem el monòleg de l'Actriu (p. 123-125). Ací hi ha una referència al teatre, el teatre dins del teatre: «El teatre és un art caduc. Un art estrany que s'arrossega pel temps com un camaleó i es resisteix a morir com una vella boja i cancerígena. El teatre és tan caduc i estrany com jo» (p. 123). Però el fet important és la situació d'una immigrant de l'est d'Europa que també ha estat rebutjada per l'Europa de l'oest. L'Actriu es nega a seguir el joc als guanyadors, igual que Hècuba. I s'identifica amb el personatge «per denunciar els crims i les trampes dels homes i el destí que ells i només ells havien fet» (p. 124).

Tots els personatges són víctimes i botxins alhora, els més poderosos —els europeus— s'aprofiten dels més febles —els immigrants i marginats socials—, i aquests, dels més marginats encara —Abú. D'aquesta manera, el nostre protagonista fracassa en tot: en el treball, en les

relacions amoroses i, en definitiva, en l'objectiu que s'havia proposat quan va decidir venir a Europa, fer-se un futur.

Amb tot això, el tema central de l'obra és el rebuig d'Europa envers els immigrants, els quals margina, els obliga a viure en condicions deploables i els destina als treballs que ningú no vol realitzar. És una dura crítica a la hipocresia i a les injustícies que han de patir totes aquelles persones que no s'ajusten al model imposat per la societat. Un model que, sobretot, demana un bon nivell adquisitiu per tal de ser ben rebut en la societat del progrés. Quan aquest requisit no s'acompleix, les persones esdevenen mercaderies, explotades al màxim per tal de traure'n un bon profit.

La innovació de Molins també té a veure amb l'estructura dramàtica del text, ja que deixa de banda els actes i fa servir les seqüències lineals —19 en total— en forma de cercle, de manera que entre una seqüència i una altra hi ha un lloc en comú, un personatge, o un objecte. Es tracta d'un esquema que, com diu Gabriel Sansano en la introducció del text, recorda el de l'escriptor austríac Arthur Schnitzler en l'obra *La ronda* —escrita cap a 1896, però no estrenada fins als anys 20—, i també utilitzat per Sergi Belbel en l'obra *Carícies* (1992).

Destaquen dues seqüències que divideixen l'obra en dues parts: la número 9 i la número 19. La primera d'aquestes representa el somni del protagonista, mentre que en la segona es produeix un retorn als elements onírics del capítol 9. En aquestes dues predominen els elements simbòlics que presagien el futur del protagonista. Tanmateix, aquesta simetria estructural es veu trencada pel canvi psicològic del protagonista després de l'escena 16, és a dir, l'estada a la presó.

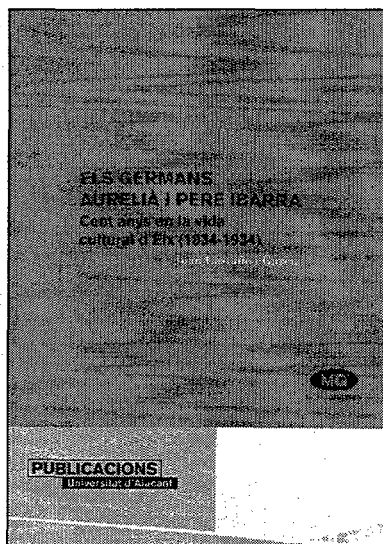
A manera de conclusió, podem dir que aquesta obra teatral comparteix moltes característiques amb el gènere novel·lístic, com ara l'abundància de personatges, la llarga durada

en el temps —dos o tres anys—, el fet de constituir un viatge iniciàtic circular (encara que truncat al final per no aconseguir els objectius que es proposà el protagonista), el marcat aprofundiment psicològic en els personatges, etc. Tan sols canvia l'estructura dialogada i la manca de descripcions detallades, del físic dels personatges o dels paisatges.

A més a més, hem de tornar a destacar la innovació de Molins pel que fa a la temàtica que hi tracta i a la manera de mostrar-nos-hi la crua realitat. Per tots aquests motius *Abú Magrib* esdevé una obra que testimonia, com diu Gabriel Sansano en la introducció, el dolor i les injustícies del nostre temps.

Sara MOLAS

Joan CASTAÑO I GARCIA, *Els germans Aurelià i Pere Ibarra. Cent anys en la vida cultural d'Elx (1834-1934)*, Universitat d'Alacant, Alacant, 2001.

El migdia del 30 de juny del 2000, a la Sala de Graus de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat d'Alacant, Joan Castaño va llegir la seua tesi *Cent anys en la vida cultural d'Elx: Aurelià Ibarra Manzoni (1834-1890) i Pere Ibarra i Ruiz (1858-1934)*, que va obtenir la qualificació d'excel·lent *cum laude* del tribunal constituït per Pedro Ruiz, Jordi Casassas, Anna Maria Garcia, Julio Aróstegui i Roque Moreno. Dos anys després, Castaño ha publicat la seua tesi, en una versió més reduïda, amb el nom d'*Els germans Aurelià i Pere Ibarra. Cent anys en la vida cultural d'Elx (1834-1934)*, amb la qual cosa podem gaudir d'una de les tesis cabdals, dintre de la investigació local, que s'han realitzat des de finals dels anys 70, com ara les de Vicente Gozávez, Rafael Navarro, Francesc Massip, Luis Quirante, Gaspar Jaén (malauradament, encara inèdita), Anna Maria Álvarez, Joaquim Serrano, i d'altres.

Aquesta publicació de Castaño es complementa amb una altra, anomenada *Un segle de cultura a Elx. De l'Antic Règim a la Segona República*,¹ en la qual explicava el context cultural que va viure Elx durant el segle XIX i el primer terç del segle XX i on van participar el germans Aurelià i Pere Ibarra, objectes d'estudi del llibre que ressenyem.

Els germans Aurelià i Pere Ibarra comença amb un apartat que estudia la formació d'aquests dos personatges: els seus primers estudis a escoles locals i els seus estudis fora d'Elx. Tant Aurelià com Pere feren, primerament, estudis de Belles Arts i, concretament, de pintura i de gravat a l'Escola de Belles Arts de Barcelona. Més endavant, Aurelià va ser un autodidacta en allò referit als estudis històrics i arqueològics i incità el seu germà Pere perquè cursés estudis d'arxiver, bibliotecari i antiquari (o arqueòleg) a l'Escola Superior de Diplomàtica de Madrid.

A partir d'aquest punt, es divideix el llibre en dos grans apartats, que es dediquen a l'estudi de la vida i l'obra dels dos germans de forma individual, encara que en tot moment relacionats, perquè, com diu l'autor, «ens trobem davant de dos notables personatges, però amb una mateixa obra» (p. 319). Aurelià Ibarra és estudiat des de la perspectiva de polític i historiador, tasques a les quals va dedicar tota la seua vida i que va saber vincular amb la defensa dels interessos i del patrimoni dels il·licitans. D'aquesta manera, Aurelià destacà per formar part del partit demòcrata des de la seua fundació, on va participar activament. Des d'un principi dedicà també els seus esforços intel·lectuals a l'estudi de diferents qüestions d'interès local, com ara les aigües de la ciutat o la cessió del terme municipal a Santa Pola, i a l'activitat arqueològica, àmbit en què va contribuir amb algunes troballes

extraordinàries. Però els desenganys que li portà la política, des de polèmiques amb companys fins a l'empresonament al castell de Santa Bàrbara d'Alacant, li feren dedicar-se completament a la historiografia. La seua gran contribució a l'estudi històric local fou el seu llibre *Illici, su situación y antigüedades* (1879), on demostrà definitivament que Illici era l'antecessora de l'Elx actual, cosa que li comportà un enfrontament amb diversos estudiosos d'Alacant, que opinaven tot el contrari.

Una altra gran contribució va ser animar el seu germà Pere Ibarra a ajudar-lo a redactar la història d'Elx, que mai no va poder veure acabada a causa de la seua prematura mort el 1890. Aquest és l'enllaç que utilitza Castaño per a vincular la tasca i els interessos dels dos germans i parlar d'una mateixa obra continuada en dues persones. Pere, renunciant a una carrera professional fora d'Elx, prosseguí, després de la mort del seu germà, replegant documents i dades i redactant diversos treballs que contribuirien a la realització d'aquesta història que, malauradament, tampoc Pere Ibarra va poder escriure, encara que hi realitzà un apropament amb el seu llibre *Historia de Elche*, adreçat a l'educació en les escoles d'Elx.

Pere Ibarra continuà les línies d'estudi obertes pel seu germà i, fins i tot, participà en àmbits en els quals ja havia col·laborat Aurelià (com ara les aigües i l'enfrontament amb Santa Pola). D'aquesta manera, prosseguí amb excavacions arqueològiques en el camp d'Elx i en el casc urbà, participà en el descobriment de la Dama d'Elx, i no abandonà els estudis històrics, que anava publicant en opuscles i en els diversos periòdics locals. Amb el temps, va anar acumulant material arqueològic, documental i hemerogràfic amb què conformà el seu museu, col·lecció que va ser visitada per reconeguts estudiosos nacionals i internacionals, i que analitzà en la seua obra *Elche: materiales para su historia*.

¹ Joan CASTAÑO, *Un segle de cultura a Elx. De l'Antic Règim a la Segona República*, col. «Temes d'Elx», Ajuntament d'Elx, Elx, 2001.

El seu treball constant en la defensa del patrimoni dels il·licitans el féu ser reconegut pels seus conciutadans. L'Ajuntament el nomenà fill predilecte i arxiver municipal, cosa que li permeté buidar gran part de les actes del Consell en la seua descomunal obra *Cabildos y Sitiadas*. Tanmateix, els reconeixements anaven acompanyats de polèmiques, les més fortes al voltant del seu museu, ja que, amb voluntat de preservar-lo, volia que es traslladés al Museu Arqueològic Provincial quan aquest es creara. També va ser reconeguda la seua tasca en l'àmbit nacional i internacional (Castaño destaca el seu nomenament com a membre de la prestigiosa The Hispanic Society of America).

Ara bé, la importància de la publicació de Joan Castaño, que repassa minuciosament i rigorosa la vida i l'obra dels germans Aurelià i Pere Ibarra (i que aquí hem volgut sintetitzar), no és només donar a conèixer la biografia de dos personatges cabdals en la construcció de la historiografia local, sinó que també vol donar a conèixer l'actuació modèlica de dues persones que van dedicar tota la vida a la defensa dels interessos dels il·licitans, malgrat les polèmiques que van haver d'aguantar. La seua tasca, continuada i rigorosa, va determinar, entre altres coses, el reconeixement nacional i internacional del nostre patrimoni arqueològic, de la Festa i dels horts de palmeres. Castaño, en el seu estudi, reconeix aquesta tasca, quasi sempre oblidada pels il·licitans, dóna als germans Ibarra el seu lloc respectiu en la construcció de l'actual ciutat d'Elx i els considera antecessors directes del conjunt d'estudiosos que, a partir dels anys 80, començaren a investigar, amb ulls renovats, la història i el patrimoni d'Elx.

Hèctor CAMARA